

TÖRÖK-MAGYAR HÁBORÚ ÉS BÉKE

*Egész Törökország – nem ország,
Csonka Törökország - mennyország,*

Törökország, hál'isten nem nyerte vissza régi fényes nagyságát, és most minden médiából folyik a Török Riviéra csábító reklámkampány. És valóban, nem lengyelbe, nem is olaszba jár a magyar, hanem „törökbe”. A múlt el van felejtve, minden meg van bocsátva, hogy a turisták diszkont áron vehessék igénybe a Törökországot három oldalról körülvevő tengerek partján felépült modern szállodák huri-személyzetének kényeztető szolgáltatásait.

A mai Török Köztársaság az Anatóliai, a régi görögök által Kis-Ázsiának elkeresztelt félszigetet foglalja el. Az ország területe 780 ezer km, lakóinak száma 70 millió. Ha besomfordálhatna az Európai Unióba, akkor annak legnagyobb területű országa, lakói számát tekintve Németország után a második lenne. (Közbevetőleg, az NSZK-ban jelentős számú török kisebbség él)

A török birodalom a XVI. században

Törökország ma

Az anatóliai félsziget Ázsia kinyújtott keze a számunkra kedves, nagy múltú Európa felé, amely nem több, mint egy félsziget, Eurázsia egyik szerény méretű nyúlványa. Nekünk nem a mai Törökországgal, hanem elődjével, a Török Birodalommal volt afférunk. A tárgyunk szempontjából érdekes időpontban a Birodalom kiterjedése 2,5 millió km-t tett ki, lakóinak számát 12-13 millióra becsülik. A törököké volt az egész Balkán, Magyarország egy harmada, az egész mai Törökország, Egyiptom, a Közel-Keleti országok nagy része. Az Arab félsziget: Szaud-Arábia, Jemen és a kis szultánságok, Libanon, Szíria, Irak, Izrael, Afganisztán, a Közép-Ázsiai volt szovjet- köztársaságok, stb. stb.

A Római impérium idején az egész mérhetetlen terület római fennhatóság alatt állt. Amikor a birodalom irányítása kettéoszlott, keleti felén az uralom Kelet-Római kézbe került Konstantinápoly központtal. Az egyik periferikus területen, az istenhátamögötti Arab félszigeten megjelent egy valóban apától-anyától a szokott módon született középosztálybeli próféta, akinek a követői átszabták a terület politikai földrajzát. Az arab törzsek Allah zöld lobogója alatt blitzkrieg-szerűen elfoglalták a Bizánci birodalom egész területét, csak a fővárost övező kis területet nem tudták bevenni. Mindez az i.u. VII-VIII. században történt. A következő háromszáz évben Bizánc mindenütt vereséget szenvedett, és rajtuk kívül mindenki péntekenként kelet felé hajbókolva imádkozott.

AXI. században feltűntek Anatóliában a szeldzsuk- török törzsek, aki szintén az arabok által meghódított területről érkeztek és szintén, ugyan lightosabb, de mohamedán hiten voltak. Most ők lettek az arab kalifák uralta terület gazdái. Csillogásuk csak 200 évig tartott, mert Anatólia keleti csücskében egy Oszmán nevű vezér a törzséből egy új, sikeres országot alapított, amelyik átvette a szeldzsukok szerepét a fent nagy vonalakban megrajzolt területen. Konstantinápolyt, mint keresztény zárványt, maguk mögött hagyva, átkeltek a Boszporuszon, és 1361-ben Európában hídfőállást létesítettek Drinápoly központtal.(a mai Bulgáriában)

Itt és ekkor lépte be a törökök Magyarország történetébe. (Eddig magyar katona csak egyetlenegyszer találkozott török harcossal, 1217-ben, amikor II. Endre sikertelen keresztes háborúba vezette csapatait, Jeruzsálemet felszabadítandó. Nemeskürty István megjegyzi, hogy a magyar-szovjet doni csata előtt, magyarok csak ekkor harcoltak hazájuknál távolabbi csatatéren.

A kezdő lépést Nagy Lajos tette meg. A király, nápolyi származású lévén a magyar külpolitikát déli irányba kívánta terelni. Nem véletlen, hogy az általa alapított első magyar egyetem az ország déli részében, Pécsen alakult, és a belviszályok gyötörte Bulgáriában magyar bánságot szervezett, amelyet a már itt lévő törökök állandóan fenyegettek. Az aktuális pápa ellenük keresztes hadjáratot hirdetett. Ilyen egyházilag támogatott háborút Róma nem csak hitetlenek ellen szervezett, hanem a még gyűlöltebb eretnekek ellen is. Az első európai magyar- török összeütközés sikeres volt. A

magyar király csapatai győzelmet arattak. A győzelem eredményeként megvédett bánságot, természetesen, a törökök később elsöpörték.

1396-ban Zsigmond király, - aki akkor még egyszerű magyar király volt - nagy hadjáratot szervezett internacionális ,spanyol, cseh, olasz, francia, stb. összefogással. A színes nemzetközi sereg a Nikápolyi csatában a szultán vezette török seregtől katasztrofális vereséget szenvedett. Ezután Zsigmond lemondott az aktív támadó hadműveletekről, és védelemre rendezkedett be. Hozzáfogott a déli végvárrendszer kiépítéséhez, amelynek kulcsa a szerbektől megszerzett Nándorfehérvár volt. A védmű-rendszer kiépítésére viszonylag békés idő adatott meg a királynak. A kisebb-nagyobb várak vonala az Adriától egészen a Kárpátokig húzódott és többé-kevésbé jól működött 1510-ig, a Mohácsi csata előtti évekig. Természetesen egy-egy vár között tucatnyi kilométer volt és kisebb martalóc, zsákmányszerző csapatok mindig át tudtak szivárogni. Például 1437-ben, amikor Erdélyben dült a Budai Nagy Antal vezette felkelés a ruméliai beglerbég csapatai feldúlták Erdélyt. (A ruméliai beglerbég volt az Európában ideiglenesen állomásozó török hadsereg parancsnoka). Őt Hunyadi János kergette ki Erdélyből

1402-ben a mongol vezér, a sánta Timúr Anatólia közepén, Ankaránál, óriási vereséget mért a győzelemhez szokott törökökre, és megrendítette a birodalmat. Általában tudni kell, hogy az oszmánok a nyugati magyar illetve német, valamint lengyel fronton kívül, keleten is háborúztak. Most a mongolok voltak soron, máskor pedig Perzsiával csaptak össze. A korabeli infrastruktúra és a nagy távolságok ellenére a török birodalom ellenségei keleten és nyugaton tudtak a politikai- hadi fejleményekről.

Még 1391-ben a török a szerb várkapitánytól pénzért megvette a Vaskapunál álló és a sziklafalról a Dunáig leereszkedő Galambóc várát. A vár tulajdonjoga a szerb uralkodóval kötött szerződés szerint Nagy Lajos vejét, a magyar királyt, Zsigmondot illette. A vár visszaszerzésért a király 1428-ban, öreg korában, személyes vezetésével ostromot indított, de nem járt sikerrel, és alig tudott a Dunán keresztül elmenekülni. A csete-paté inkább presztizs - jellegű volt. Zsigmond, immár Német- Római császárként nem tűrhette, hogy saját várát, rongyos 12 ezer aranyért eladják. Azért írunk erről a lényegtelen eseményről, mert Arany János versbe foglalta a történetet. A költeményt mindenki ismeri, sokan kívülről is tudják, de a történelmi részletek aligha ismertek az olvasók előtt.

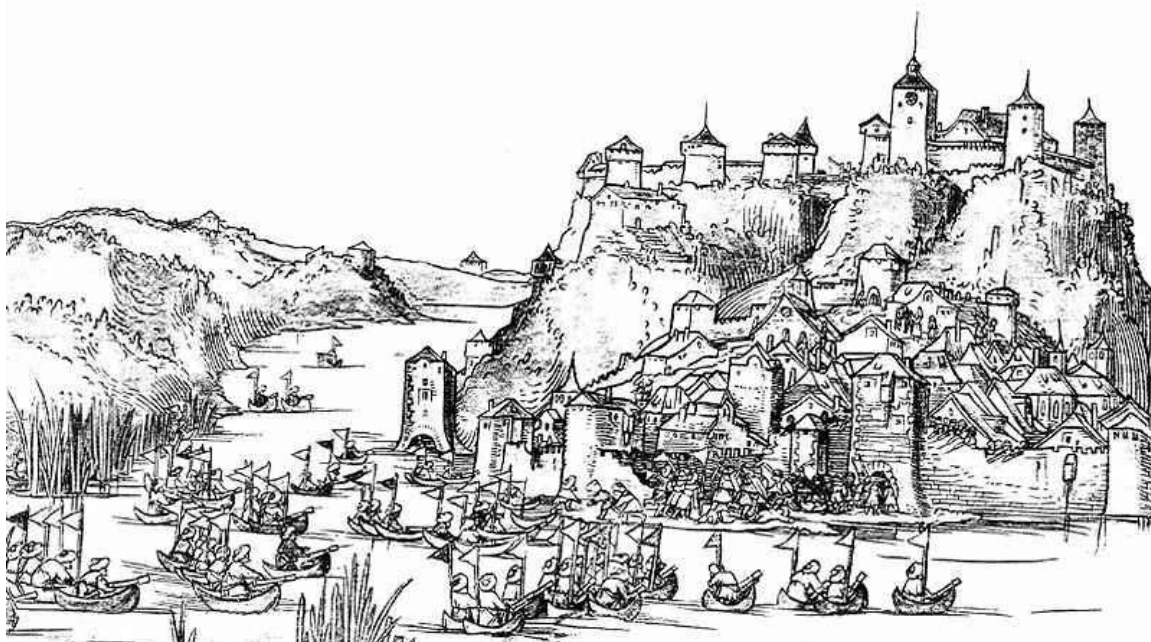
Galambóc vára

Miután a nagy ankarai vereség után a Török Birodalom összeszedte magát, állandósultak a magyar- török összecsapások. Egy nagy hadjáratra is sor került, szintén Hunyadi János vezetésével. A hosszú hadjáratnak nevezett háborúban a magyar-német-cseh-lengyel katonákból, illetve zsoldosokból álló hadsereg egészen az akkori török fővárosig, Drinápolyig jutott el, de ekkor a szultán békét kért, mert a főerői éppen egy perzsi háborúval voltak elfoglalva. A békét meg is kötötték. A római kúria viszont úgy látta, béke ide vagy oda, hogy eljött az idő a török probléma végleges megoldására, és feloldotta I. Ulászló királyt esküje alól, hogy véglegesen űzze ki a pogányokat Európából.

1444-ben nagy összeurópai hadsereg indult a két tűz közé végzetesen szorulni látszó Török Birodalom ellen. A koalíciónak magyar, lengyel, romai velencei, burgundiai, résztvevői voltak. Csatlakozott a havasalföldi vajda is, aki akkor még nem volt török vazallus. (Havasalföld, régiesen Havaselve, a Kárpátokon túli terület, a mai Romániában. Az erdélyiek ezt Regátnak nevezik.) A török főerőknek, - állítólag a genovai flotta segítségével - sikerült átkelniük Európába és Várnánál megverték az európai koalíciós hadsereget. A csatában az első Jagelló király, I. Ulászló elesett, mint ahogy az utolsó Jagelló is el fog esni a mohácsi csatában. A veszített ütközet után a havasalföldi vajda elfogta Hunyadi és csak magyar háborús fenyegetésre engedte szabadon. Két év múlva Hunyadi újra a Balkánra vonult, hogy Szkander bég albán vezérrel egyesülve megmérkőzzön a török hadsereggel. (A macsó erőpróba, a szkanderezés azért viseli az albán nemzeti hős nevét, mert egy Szkander bég

című szovjet filmben mutatnak ilyen karleszorítás erőversenyt.) Az ütközet Rigómezőnél történt, és a törökök győzelmével végződött.

Közben a törököknek sikerült a bevehetetlen Konstantinápolyt bevenniük 1453-ban. Ez világraszóló esemény volt, jóllehet Bizánc már rég nem volt stratégiai tényező. Hunyadi közben pedig Magyarország kormányzója lett, amíg új királyt nem választottak. Ez nem volt világraszóló esemény. A Bizánc felett aratott immár végleges győzelem után, legyőzve minden balkáni országot, a szultán 1456-ban Magyarország ellen indította hatalmas hadseregét. Nándorfehérvár erődítményét akarta megszerezni. A várnak kulcsszerepe volt. A török akár Erdély, akár Buda, illetve Bécs felé indult, ezt a várat mindenképp meg kellett szereznie. Az ostromlott nagy erődítményt Hunyadi János sógora, Szilágyi Mihály védte. Hunyadi a vár felmentésére nagy csapatot szedett össze. Ebben segítette a karizmatikus olasz hitszónok és főállású kegyetlen inkvizítor, Kapisztrán János. Hunyadi szerb (akkor rácnak hívták) hajósok segítségével áttörte az ostromgyűrűt és segítséget vitt a várvédőknek. A kereszteseknek nevezett amatőr paraszti harcosok kívülről támadták a törököket Kapisztrán lelkesítő beszédei által lélekben megacélozva. A korabeli harci szabályoknak megfelelően, ilyenkor a védőknek ki kellett törniük és mezei csatában kellett megmérkőzniük az ostromlókkal. Hunyadi is ezt tette és nagy győzelmet aratott a török ostromlók felett, ezzel 70 évre biztosította az ország területi épségét. A táborban kiütött pestisjárvány a győzelem mindkét szervezőjét, a hadvezért és a papot is még abban az évben elvitte.

Nándorfehérvár

Hunyadi János meghalt, és a törökverő stafétabot zavaros és kevésbé törvényes módon kisebbik fia, Mátyás kezébe került. Lássak, mit kezd vele?

Az történt, hogy papa által megvédett vár átadásánál a nagyobbik Hunyadi fiú, László leszúrta egyik ellenségét, a király kedves rokonát, amiért a teenager király, V. László lefejeztette. Maga a fiatal király is nemsokára meghalt. A nagybácsi, Szilágyi Mihály a befagyott Duna jegén, mint egy korcsolyapályán, a hangosbeszélőn bementatta, hogy a 16 éves unokaöccse, Mátyás lesz ezentúl a magyar király. És pontum.

Mátyás, híven az apai örökséghez eleinte folytatta a török elleni háborút. Visszafoglalta Galambócot, és meghódította a török kézbe került szerb fejedelemség egy részét, és Jajca várát. Egyes hadvezérei kisebb győzelemmel kedveskedtek királyuknak, például Kinizsi Pál, aki mélyen benyomult a török megszállta Szerbiába és megvert egy csapatot Kenyérmezőnél. Ez a hely a szerbek Mohácsa. Itt szenvedtek vereséget, és ezután teljesen megszűnt a Szerb Fejedelemség, olyannyira, hogy írmagja sem maradt. Ez a szókép nem üres frázis. Mohács után ugyanis még megmaradt egy karéj a hajdan volt Magyar Királyságból, és megmaradt a félfüggetlen Erdély is. Ezért nem törökösödött el a hódoltság, és nem iszlamizálódott a magyar nép. Ez engedi meg, hogy Magyarország, félig-meddig jogosan, Európához sorolja magát, ellentétben az iszlám sújtotta, avagy pravoszláv Kelet-Balkánnal.

Tíz évvel trónra lépése után, figyelme nyugat felé fordult, délen csak védekezésre rendezkedett be, bízva az elődei által létesített várláncban, és megcélozta a Német- Római birodalom császári stallumát. Ez nem is volt abszurd gondolat, hiszen ült már magyar király a császári trónon. Zsigmond császár cseh király is volt, ez már egy szavazatot jelentett volna, Mátyás is megszerezte a cseh koronát. (A cseh király maga is választófejedelem volt, a hét választó egyike)) Bécset is elfoglalta, és át is tette oda székvárosát. Akik védeni akarják Mátyás külpolitikáját, azzal érvelnek, hogy azért akart császár lenni, hogy a birodalom erejét a török kiűzésére tudja hazája biztonságáért felhasználni. Tehát politikáját hazafiúi buzgalom motiválta.

Más részről az európai királyok – a Habsburgok, - a Valoisok, - Plantagenetek, - sőt az Oszmánok is, - ősidők óta uralkodtak, ő pedig csak egy Magyarországon világhírű hadvezér és gazdag földbirtokos fia volt. Rendelt ugyan magának a rómaiakig visszavezethető családfát, és emellett megpróbálta elhitetni, hogy ő Zsigmond császár törvénytelen fia. Mégis rangosabb egy császári fattyú, mint egy katonatiszt fia. De valódi császárnak lenni, az az igazi!

1521-ig a megszokott határ menti villongásokon kívül nem történt semmi érdemleges hacsak nem az, hogy az isztambuli szerájban új szultán, I. Szulejmán került a trónra.

Szulejmán rutinszerűen kiirtotta testvéreit, akik esetleg veszélyeztethetnék hatalmát, és figyelmét és hadseregét a német-római birodalom felé fordította, via Buda- Bécs, azután majd meglátjuk. Mindenesetre szövetséget kötött a Habsburg V. Károly ellen folyamatosan háborúzó francia királlyal. 1541-ben nagy lukat ütött a magyar védvonalon.

Megszerezte Nándorfehérvárt, amelynek egyik kapitánya a következő években nagy és piszkos szerepet játszó Török Bálint volt.

1526-ban megindult a célja felé vezető első akadály leküzdésére, Magyarország ellen. Nem tudjuk, hogy mit akart elérni. Megelégedett volna azzal, hogy az országot vazallusi függőségben tartja, mint Havasalföldet, vagy a Moldvai fejedelemséget, avagy birodalmához szeretné csatolni. Tudjuk, hogy 15 után ez a kombinált megoldás valósult meg.

A létszámban, technikában, hadi intelligenciában, túlerőben lévő szultáni csapatok, Mohácsnál katasztrofális vereséget mértek a magyar királyi hadseregére, de hogy mekkorát, azt a szultán maga sem tudta. Értesült arról, hogy Szeged környékén és a Dunántúlon még intakt csapatok vannak, de ennek ellenére bevonult az őrizetlenül hagyott Budára, mert a török elmélet szerint, az a föld, amit a szultán lova érintett, az a törököké. Ezután a piár lovaglás után, három hét múlva a török hadsereg elhagyta Magyarországot.

A magyarok sem tudták felbecsülni a mohácsi vereség napjainkig ható jelentőségét. Például az elesett király gyóntató papja a Magyarország romlásáról szóló könyvében csak azt írta: "a király Mohácsnál nagy csatát veszített, és maga is odaveszett." Vesztettünk már csatát, király is már elesett. Majd egyszer győzünk, és választunk új királyt. A waterlooi csatátéren árulják az aznapi Times másolatát. Az első oldalt apróhirdetések foglalják el: szárazdadát keresnek és zongorát kínálnak eladásra. Az a legfontosabb hír, hogy zsákmányul ejtették Napoleon személyes holmiját. Az újság még nem tudta, hogy óriásit fordult a történelem kereke.

1956 október 23.-án amikor hazajöttem a tüntetésről, és meghallgattam Nagy Imre beszédét, amit a pápai enciklikák modorában a kezdő szóval idéznék: „Eltársak”, arra gondoltam, vajon a Szabad Nép fog-e írni az eseményről? Ennyire tudják a kortársak értékelni napjaik eseményeit.

A másfél óráig tartó mohácsi csata lefolyása a korabeli beszámolók, archeológiai ásatások, az elesettek csontvázainak vizsgálata alapján pontosan ismert, és nem képezi vita tárgyát. Annál kevésbé van egyetértés a vereség okait illetően. Az akkori, alapvetően református, bibliafan költők, a törökvészt isten csapásának tudják be. A saját népüket dühödten bíráló próféták nyomán összehasonlítják a zsidó és magyar népet ért szörnyűségeket. Ez a gondolat, természetesen csak mint irodalmi toposz a, XIX. század költőinél is megtalálható.

*Haj, de bűneink miatt
Gyült harag kebledben*

-----
*Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.*

Kölcsey: Himnusz

Viszonylag modern, osztályharcos ihletésű gondolat, hogy a Mohácsot megelőző években kereszties háborúnak indult és parasztlázadássá fajult mozgalom kegyetlen leverése, megfosztotta a hadsereget a nép támogatásától. Lám, mennyien vették fel a keresztet Dózsa György seregében! Azonkívül, Nándorfehérvárnál Kapisztrán kereszties parasztjai is kivették részüket a diadalban. Ám aligha hihető, hogy a kapával, kaszával felfegyverzett jobbágyok sokat tehettek volna a török ágyukkal szemben.

Már a XVI. századbeli és azt követő történészek is utalnak az urak közötti „visszavonás”-nak nevezett frakcióharcokra. Ezt modern szerzők is megemlítik, sőt a vereség fő okának tekintik. Legújabbán azt hangsúlyozzák, - és ez tűnik a valódi oknak, - hogy a Török Birodalom könyörtelen vaskézrel kormányzott, négyszer nagyobb ország volt mint a Magyar Királyság. Sorsa eleve eldőlt, bármilyen adminisztráció állt volna a kormányrúdnál.

A következő 15 év a törökök árnyékában, polgárháborúval telt el. Mohács után két helyre hívtak össze országgyűlést és két királyt választottak. Mindkét választásnak meg volt a maga logikája, de mindkettőnek volt alkotmányos deficitje. Az egyik Zápolya Jánost választották I. János néven királlyá, a másodikon I. Ferdinánd lett az uralkodó. Mindkét választásnak volt logikája. Zápolya a politikai élet régi közszereplője volt. Ő győzte le és végeztette ki, az akkoriban is feltűnő kegyetlenséggel, Dózsa Györgyöt. Az alkotmányos bibi az volt, hogy a királyválasztó országgyűlést nem a hivatalban lévő, amúgy sánta és részeges nádor hívta egybe.

A Habsburg Ferdinánd választásának az volt a jogi alapja, hogy Ulászló király annakidején szerződést kötött a Habsburgokkal: ha a Jagelló király örökös nélkül találna meghalni, a magyar trón a Habsburgokat illeti. Ez a helyzet előállt. II. Lajos – ugyan gyanús körülmények között – meghalt Mohácsnál. A választás előnye az volt, hogy Ferdinánd az óriási, a török szultánéval összemérhető hatalmú, német császár, V. Károly öccse volt. Az

alkotmányos deficit abban állt, hogy 1505-ben az országgyűlés határozatot hozott: ezen túl magyar királynak csak magyar embert lehet választani.

A két király változó főúri támogatással egymással viaskodott a magyarországi uralomért. A szultán értelemszerűen a Habsbugok ellenségét, Zápolyát támogatta, de Ferdinánd került felül, Zápolya pedig Lengyelországba menekült. Amikor Szulejmán 1529-ben Magyarországon keresztül Bécs elfoglalására indult, útközben Mohácsnál magához rendelte vazallusát, Zápolyát. A találkozó helyének megválasztása nagy pofon volt a magyar királynak, de ez nem akadályozta abban, hogy a török protokollnak megfelelően, kézcsókra járuljon a szultánhoz. Bécs elfoglalása nem sikerült, és a török hadsereg visszavonult.

Három év múlva, 1532-ben, útban Bécs felé, Kőszegnél, egy köpésnyire a cél előtt, visszafordultak. Ezt a hihetetlen fordulatot sokféle módon magyarázzák. A legelterjedtebb és leghazafiasabb változat szerint, a török nem bírta elfoglalni Kőszeg várát, amelyet, Jurisics Miklós horvát főtiszt védett. Nem tudta bevenni az a hadsereg, amelyik Bécs elfoglalására indult? Aki látta a várat, nem veszi be ezt a szöveget. Más változat szerint a törökök megijedtek a Bécs alatt összejött birodalmi haderő nagyságától. Ők várostromra, és nem mezei ütközetre készültek, és kevés, az erre legjobban kiképzett, janicsárt hoztak magukkal. A harmadik, legpikánsabb, változat szerint, a várkapitány, aki annakidején járt követségben Sztambulban, ismerte a nagyvezírt, aki mint sok kollégája, keresztény gyermekből lett magas rangú török, nem is akart Bécs ellen vonulni. Megállapodott Jurisiccsal, hogy szimbolikusan kitűzik a török zászlót és valamilyen ürüggyel hazamennek.

Természetesen a török hadsereg, amely csak átvonult Magyarországon, széles sávban rabolt, és gyűjtogatott, rabszolgának valót fogott, akár saját használatra, lányokat és kisfiúkat, akár eladásra.

A padisah protezséjének, Jánoskirálynak a szénája rosszul állt. Békét kellett kötnie ellenségével, Ferdináddal olyan alapon, ha a nőtlen János király törvényes utód nélkül találna meghalni, ami több, mint valószínű, Magyarország a Habsburg dinasztiára száll át. Erre János azonnal beleszeretett egy lengyel királykisasszonyba, Izabellába, elvette feleségül, és az asszonyka, Ferdinánd nagy bosszúságára, egy fiút szült neki, akit apja, illetve nagyapja, a lengyel király után, János Zsigmondnak kereszteltek. János, a szultán adófizető hűbérese még fiacskája születése előtt meghalt. Ferdinánd emberei megostromolták Budát, amelyet, János hívei, Fráter (Martinuzzi) György és a jelenleg éppen János-párti Török Bálint védelmeztek.

Rövidesen, 1541-ben, megjelent seregestől Szulejmán is, hogy biztosítsa maga számára az országot. Elkergette a német ostromlókat, megszállta Budát, és kezdte kialakítani a hódoltság területét, elfoglalta a fővárost környező várakat és ezt összekötötte birodalma többi, balkáni török, ruméliainak nevezett, tartománnyal. Erdélyt, mert kiesett a német birodalom

felé vezető útjából, nem szállta meg, hanem János feleségének, Izabellának adta hűbértulajdonul. Ebből lett az Erdélyi Fejedelemség. Magyarország keskeny észak-nyugati sávja független maradt. Így jött létre a három részre szakadt Magyarország, amely 150 éven keresztül történelmünk drámáinak vértől lucskos színpada volt.

20 év múlva a török hódoltság területe a hajdani ország 40%-át is elérte. Mivel a központi részen zömmel magyarok laktak az embervesztés főleg őket érintette és az ország nemzetiségei, vagy a Balkánról felhúzó szerbek foglalták el helyüket. A török hódoltsági területek visszafoglalása utáni (XVII. század vége) a betelepítések következtében a lakosságnak csupán fele lett magyar nemzetiségű. A nemesség nagy része a megmaradt Királyi Magyarországra húzódott, a csekély számú német városi lakosság is elmenekült, ki hová. Így a hódoltság nemcsak nemzetiségi, hanem osztályszempontból is megváltozott. A társadalom vezető rétege, legalább is gazdasági szempontból, az óriásivá nőtt mezővárosok úgynevezett civis parasztpolgárai lettek, akik marhaexportból tollasodtak meg. Ezek, természetesen, politikai szerepet nem játszottak, hisz politikai élet itt nem folyt. A török lakosság főleg a várkatonaságból (20-25 ezer fő) és a hivatalok tisztviselőiből állt. A helyi lakossággal, már csak vallási okokból sem érintkeztek. A másfél évszázados török uralom a magyar nyelvben alig hagyott nyomot, hatása legfeljebb a máig hatóan a magyar konyhában érezhető, ez is talán balkáni inkább, mint török.

A hódoltság adminisztrációja teljesen török kézben volt, a birodalom jellegének megfelelően a katonai és „polgári” vezetés összeolvadt. A központi hatalom a budai vilajet volt, élén a nagyon sűrűn változó budai pasával, majd a terület növekedésével alakult egy másik vilajet, Temesvár központtal. Az államhatalmat képviselte még a defterdár, főleg adószedői funkcióval, a kádi, elsősorban igazságszolgáltatási megbízatással és a mufti, a törvénytudó, aki a vitás ügyekben döntött.

A vallási élet viszont virágzott. A lakosság 90%-a ebben az időben protestáns, főleg kálvinista volt. A vallási kérdésekbe a török hatóság nem szólt bele, annál is inkább, mert tudták, hogy a protestánsok nem szívlelték az agresszíven katolikus Habsburgokat.

1551-ben az addig török vazallusként vegetáló Erdély „esze” Fráter György megállapodott Ferdinánddal, hogy az érvényes Habsburg- Jagelló szerződés szerint, miután II. Lajos mohácsi halála után a magyar trón üres, átadja az osztrákoknak Erdélyt. Ezt a török szultán nem tűrhette és újra elindította csapatait. Visszaszerezte befolyását Erdélyben, és ha már ott volt a hadserege, kiszélesítette a hódoltság területét és bevette Temesvárt és Szolnokot. A hadjárat Egernél akadt meg. 3 heti ostrom után sem tudták a várat elfoglalni, és a hűvös ősz beköszöntével elvonultak, mert minden távoli hadi műveletet ilyenkor be szoktak fejezni, hogy a havazás beállta előtt haza tudjanak érni a balkáni hegyek szorosain keresztül.

Az egri vár történetét mindenki ismeri. Az Egri Csillagok egyike azon könyveknek, amelyek meghatározzák a nép történelmi emlékezetét egy adott korról. Ezt az emlékezetet semmilyen tudományos könyv nem rendítheti meg, akármennyi adattal cáfolja is annak hitelességét. Még egy ilyen könyvünk van. 1848 emlékezete úgy él bennünk, ahogy azt leírta Jókai a Kőszívű ember fiaiban.

1566-ban az idős padisah, Szulejmán új hadjáratra vállalkozott. Ezúttal Szigetvár elfoglalása volt a kitűzött és elért cél. Az ostrom alatt a szultán, akit nem csak hadi sikereiért, hanem törvényhozóként is tisztelték a török utókor, az ebben a korban matuzsálemnek számító 70. életévében meghalt. A várat egy horvát származású főtisztviselő, horvát bán, Zrínyi Miklós védte, aki az ellenállást már reménytelennek ítélve, társaival együtt kirohant a várból, és úgy halt hősi halált. Emlékét hasonló nevű dédunokája örökölte meg az egyetlen valamirevaló barokk eposzunkban. A vers nyelvezetét és szokatlan, tévesen rossz alexandrínusnak tekintett versformáját megpróbálták modernizálni, de az úgy jó ahogy a költő megírta. Zrínyi halálakor:

*„Gábrriel bán lelkét két tized magával
Földről felemeli gyönyörű szárnyával”*

A következő nagy összeütközés, és ez az idők jele, már váltakozó szerencsével folyt le 1590 és 1605 között. A tizenötévesnek nevezett háború gyakorlatilag iksz(x)-re végződött és minden eddiginél nagyobb pusztítással járt. Ezután merült fel a gondolat, hogy a kuruc versből ismert „két pogány” közül, lehet, hogy érdemes választani. Bethlen Gábor például már körüludvarolta a környező török méltóságokat, oda is eljutott, hogy a szultán audiencián fogadja, és megtegye erdélyi fejedelemnek. Török támogatással beszállt a Harmincéves háborúba a Habsburgok ellenségeinek oldalán.

Az egész századokra elnyúló török-magyar ellenségeskedés időszakát végigkísérik a végvári harcok. Ezek váltakozó sikerrel folytak, de legtöbbször török sikerrel zárultak. A mohács utáni időkben, a várak fenntartása, a legénység zsoldjának fizetése, részint a magyar adókból, de főleg a Habsburg tartományok pénzéből történt. Ennek megfelelően a védelmet szervező Várkapitányságok élén rendszerint osztrák főtisztok álltak, akik a bécsi Haditanácsnak voltak alávetve. Az időnként összehívott magyar országgyűlés sűrűn panaszkolt, hogy a végvárak ellátására nincs elég fedezet, és a magyar hatóságoknak nincsen beleszólása a katonai ügyekbe.

*Zrínyi Péter Frangepán Ferenc a Bécsújhelyi siralomházban
Madarász Viktor festménye
Zrínyi Péter, Zrínyi Miklós, költő bátyja és Zrínyi Ilona apja*

Amikor a császár a Montecuccoli vezette az osztrák és részben magyar hadsereg 1664-ben Szentgotthárdnál aratott győzelmét nem használta ki az ország felszabadítására, és békét kötött a Portával, a magyar arisztokrácia összeesküvést szőtt ellene. Az összeesküvés vezetője maga a nádor, a legmagasabb rangú magyar méltóság, Wesselényi volt. A császár keményen visszavágott, és két főúrt lefejeztetett. Az elégedetlenség az országban érzékelhető volt. Ezt lovagolta meg egy nem túl előkelő, de dúsgazdag ember, Thököly Imre, aki, - láss csodát, - török segítséggel a Királyi Magyarország keleti, Erdély felé eső végében, saját fejedelemséget alapított. Így, rövid időre, hazánk már négyfelé oszlott. A Porta felajánlotta neki a magyar koronát, de ő szerényen megelégedett a fejedelmi címmel, amit az osztrák császárral is sikerült elfogadtatnia.

1683-sokadszorra, de most utoljára a törökök megpróbálták elfoglalni Bécset. A város eredményesen védekezett, és a lengyel király beérkező hadseregével összefogva megverték a nagy török sereget. Három év múlva a császár is nagy európai hadsereget szervezett és elfoglalta Budát. Ebben a győzelemben, és az azt követő hadjáratban, amely után a törökök véglegesen kiűrtették az országot, a magyarok, már alig vettek részt és így nem tartozik a magyar-török háborúk tárgykörébe. Állítólag a felszabadító a Szent Liga harcosai két év alatt annyit zsákmányoltak, mint a török megszállók 150 év alatt.

Benczúr Gyula a milleneumra festet óriási méretű képén a "Budavár visszavételén" a trombitás mellékalakjaként azért mégis szerepeltet egy magyart. Nem tárgyunkhoz tartozik, de érdekes volt, hogy a Nemzeti Galéria előcsarnokában mellette volt látható Csontváry szintén gigantikus méretű „A taorminai görög színház romjai”, ami 1904-ben, tehát csak 8 évvel a Benczúr kép után készült. Ég és föld!

Ide tartozik azonban a magyar politikai emigrációk története. Láttuk, hogy már a XVII. század elején felmerült a török hatalom, mint a Habsburg birodalom lehetséges alternatívája. A század végén Thököly ezt meg is próbálta kihasználni, és bukása után Törökországba emigrált. Pár évvel azután nevelt fia, Rákóczi is követte. A fejedelem annyira utálta mostohaapját, hogy emlékirataiban azt írta, hogy Thököly őt gyermekkorában el akarta veszejteni, feltehetőleg azért, hogy rátehesse kezét a mérhetetlen Rákóczi-vagyóra. Thököly és Rákóczi, teljesen alaptalanul, egymás mellett élnek a magyar történelmi Panteonban. Hamvaikat a XX. század elején egyszerre hozták haza és helyezték nagy gyászpompával örök nyugalomra.

A következő emigrációs hullám 1849 őszén volt. Kossuth és társai átmentek Törökországba, abban a reményben, hogy se Ausztriának, se Oroszországnak nem adják ki őket. Kossuth ellenségeiben fel is merült az a gyanú, hogy a kormányzó azért rendelte el a honvédhadsereg Dél-Magyarországi koncentrációját, mert onnan a határ egy köpésnyire van. Valóban, a török kormány megvédte őket, de biztonsági okokból áttelepítette a menekülteket Kis-Ázsiába. Maga Kossuth nem maradt sokáig Törökországban, mert az amerikai kormány hajót küldött érte és azzal elvitorlázott életfogytiglan tartó emigrációjába, amelyet főleg Olaszországban abszolvált. Társai közül néhányan betértek a muzulmán vallásba, és, mint Bem József is, a padisah katonái lettek.

*Benczúr Gyula: Budavár visszavétele (1896)
Jól megkomponált maradi kép*

*Csontváry: Taorminai görög színház romjai (1904)
Az egyik legjobb magyar festő képe*

Dolgozatukat azzal kezdtük, hogy Törökország csonka ország. Hogy lett a 2.5 millió km-ből, 70ezer km?, az az eredeti birodalom negyvened része. Nem tudom, hogy a helybeli hazafiak siratják-e az elcsatolt területeket. Őket is lényegében a nálunk Trianonnak nevezett Versaillesi szerződés csonkította meg az I. Világháború után, mint a vesztes Központi Hatalmak szövetségét. Volt területükből önálló államok lettek – Irak, Szíria, Libanon, Szaúd-Arábia, stb. vagy a győztes hatalmak mandátumterületei, azzal, hogy később elválík, mi legyen velük. Egyiptom már régebben kiszakadt a birodalomból. Az atlasz az elcsatolt területeken csak 1-2% török lakosságról beszél, tehát úgy látszik, hogy a békeszerződés körültekintően járt el, nem szakított el török lakta területeket.

Még egy békés, tollal vívott háborúról kell megemlékeznünk. Ez a háború a XIX. században tört ki és a Török-Ugor háború nevet viseli. Az volt a késhegyig tartó vita tárgya, vajon a magyar nyelv finn-ugor vagy török eredetű-e? Az ugorpártiak tarsolyában nyomós érvek voltak: főleg az egész nyelvi rendszer és rengeteg, a hangfejlődés vastörvényű szabályai szerint egymásból levezethető finn-ugor szavak halmaza. A törökpártiak pajzsán szintén temérdek török szó volt a magyar szótárban (ezeket akkor türk eredetűnek hívták) A 300 türk szóból, csak 8-10 szó kapcsolható a hódoltság idejéhez) Fő fegyverük a mindkét nyelvben meglévő magánhangzó-harmónia törvénye. A tudományos háborúnak, hazai szokás szerint, természetesen lett politikai aspektusa is. Mégis csak elegánsabb a dicső turáni származás, mint a halszagú finn rokonság. Nokiákat akkor még nem gyártották Finnországban.